

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Newsletter

Únor 2010

Východoevropský program 2/2010

Měsíčník o dění ve Východní Evropě

V tomto vydání najdete

Nový prezidentův zmocněnec pro severní Kavkaz

Vyhlášení nové ruské vojenské doktríny

Ukrajina: kdo je skutečným vítězem prezidentských voleb?

Gazprom a revoluce v těžbě zemního plynu

Minianalýzy

Nový prezidentův zmocněnec pro severní Kavkaz

Petr Binhack

Smíšené reakce budí vytvoření severokavkazského okruhu, který vznikl z rozhodnutí prezidenta Medveděva 19. ledna 2010. Prezidentův zmocněnec pro severní Kavkaz bude pracovat v prezidentské administrativě a zároveň bude dalším místopředsedou federální vlády. Od vytvoření tohoto institutu v roce 2000 se jedná v pořadí již o osmý federální okruh. Zavedení systému federálních okruhů mělo za cíl zejména posílit vertikální strukturu a zefektivnit státní správu.

Není pochyb o tom, že severní Kavkaz je oblast, která zasluhuje zvláštní pozornost. Tak se vyjádřil i prezident Medveděv již v listopadu 2009, ve svém projevu zmínil nejen neustálá bezpečnostní rizika v regionu, ale také neutěšenou ekonomickou situaci. Přesto způsob jakým byl federální okruh vytvořen, vzbuzuje pochybnosti - tomuto kroku nepředcházela veřejná diskuse ani debata například v Dumě. Důležitou roli zde hraje také výběr člověka, který byl pro výkon zmocněnce určen.

V průběhu dvou měsíců od chvíle, kdy ve svém listopadovém poselství o stavu federace prezident Medveděv zmínil Kavkaz jako největší téma ruské domácí politiky, se živě spekulovalo o jmenování politika se zkušenostmi z oblasti bezpečnostních složek nebo vlivného představitele místních elit. Byla skloňována jména Sergeje Ivanova nebo Ramzana Kadyrova. Namísto toho

byla odpovědnost za řešení kavkazských problémů přenesena na bedra úspěšného manažera s pověstí muže kompromisu.

Jmenování Alexandra Chloponina, úspěšného sibiřského podnikatele a gubernátora z Krasnojarsku, do funkce prezidentského zmocněnce pro severní Kavkaz otevírá novou éru nejen pro vztahy moskevského centra k problematice oblasti, ale také pro současné severokavkazské elity. Výběr Chloponina byl poměrně překvapivý vzhledem k jeho dosavadní neangažovanosti v oblasti. Chloponin je dalším z nové generace politiků-byznysmenů, kteří svou kariéru odstartovali v období rozpadu Sovětského svazu.

Vedle zkušeností z byznysu má Chloponin za sebou úspěchy při správě Krasnojarského regionu. Například v roce 2007 získal pro vzdálený sibiřský region větší objem investic, než Petrohrad či Moskva. O schopnostech nového prezidentského zmocněnce není pochyb, stejně jako není pochyb o tom, že na severním Kavkaze bude muset čelit novým výzvám – islamismu, etnickému napětí, klanovým strukturám, ekonomické zaostalosti a politickému extremismu.

Pochybnosti nejsou spojeny pouze se jmenováním Chloponina, ale také s vymezením samotného Severokavkazského federálního okruhu. Nový okruh, který byl vydělen z Jižního federálního okruhu, zahrnuje Čečensko, Dagestán a Inguško, kde probíhá dlouhotrvající boj s islámskou rebelií, dále pak Kabardinsko-Balkarskou a Karačejevsko-Čerkeskou autonomní republiku, Severní Osetii a Stavropolský kraj. S výjimkou Severní Osetie v oblasti převládá muslimské obyvatelstvo, což však nebrání etnickým konfliktům na straně jedné, ale také volání po unifikaci na straně druhé.

Jmenováním zmocněnce lze také datovat nové nastavení vztahu Moskvy k severokavkazským politickým, ekonomickým a vojenským elitám reprezentovaným především Ramzanem Kadyrovem (Čečensko), Mukhu Alijevem (Dagestán), Arsenem Kanokovem (Kabardino-Balkarie), Borisem Ebzejevem (Karačejevsko-Čerkeská autonomní republika) a Tajmurazem Mamsurovem (Severní Osetie). Tito lídři netrpělivě očekávají první kroky nově přichozího zástupce Moskvy. V tuto chvíli mezi nimi panuje určitá nejistota a možná i náznak zklamání. Chloponinův příchod pro ně může znamenat snahu Moskvy unifikovat celý region a snahu spojit jednotlivé republiky do podoby, v jaké existovaly v sovětské éře, čímž by byla logicky omezena jejich moc. Ti méně schopní či pohodlní mohou dokonce o svou pozici přijít. Ramzan Kadyrov jen těžko skrývá své zklamání a v nově nastalé situaci se snaží dokázat Moskvě svou loajalitu.

Chloponinovo postavení bude o to obtížnější, že své kroky bude muset obhajovat na dvou úrovních. Na jedné straně před svými přímými nadřízenými – prezidentem a premiérem neboli tandemem Medveděv-Putin, a na straně druhé se bude muset vypořádat s představiteli elit

severokavkazských republik. V neposlední řadě bude Chloponinovým nelehkým úkolem vytvořit silný a flexibilní tým, který zvládne krizový management.

Nová snaha o pacifikaci problematické oblasti je zjevná, i když tentokrát se zdá, že hlavním nástrojem nebude vojenská moc, ale ekonomická konsolidace oblasti. Možným vysvětlením vytvoření pozice nového prezidentova zmocněnce je také snaha Medveděva vybudovat si vlastní tým pro záležitosti severního Kavkazu, který by nahradil ten Putinův. Je otázkou zdali může uspět kompromisní člověk s bohatými zkušenostmi z byznysu a krizového managementu v oblasti, kde hodnost generála je vše, na čem záleží.

Vyhlášení nové ruské vojenské doktríny?

Vladka Votavová

Ruský prezident Medveděv podepsal na začátku února dlouze avizovanou novou vojenskou doktrínu Ruské federace. Navzdory podzimním siláckým výrookům prominentních členů Bezpečnostní rady je však plně kontinuální s předešlou doktrínou z roku 2000 a také v souladu s ruskou zahraniční politikou, jejíž důsledky se nejvýrazněji projeví během pětidenní války s Gruzii v srpnu 2008.

Rusko nadále považuje za největší bezpečnostní hrozbu Severoatlantickou alianci, v praktické rovině její rozšiřování a teoreticky její osobování si role globálního strážce míru. Toto opětovné explicitní vyjádření popudilo generálního tajemníka NATO Rasmussena, protože logicky podkopává spolupráci v rámci Rady NATO-Rusko, navíc v situaci, kdy NATO potřebuje ruskou pomoc v Afghánistánu.

Role jaderných zbraní ve vojenské doktríně zůstala rovněž stejná. Ruský jaderný arsenál má politický – zstrašovací – charakter a jeho použití doktrína ospravedlňuje pouze ve dvou případech, a to ve válce celosvětové či regionální, v níž by figurovalo několik aktérů a došlo by k rozsáhlému vyzbrojení soupeřících stran. V případě lokálních konfliktů typu pětidenní války Rusko použití jaderných zbraní vylučuje. Dokument, stejně jako v roce 2000, použití jaderných zbraní legitimuje výlučně při útoku jakoukoli zbraní hromadného ničení na Rusko nebo jeho spojence v rámci Smlouvy o kolektivní bezpečnosti nebo při ohrožení existence Ruska jako státu. Tato formulace dokonce zjemňuje text z roku 2000, kde je jako impuls zmíněno ohrožení národní bezpečnosti vůbec. Ruští představitelé argumentují tím, že toto právo použít jaderné zbraně jako první si vyhrazují i Spojené státy.

Celkově je ve vojenské doktríně patrná modernizační tendence, kterou ostatně vloni Medveděv deklaroval. Rusko si pochopitelně uvědomuje chátrání svého zbrojního vybavení a zejména v posledních několika letech klade důraz na obnovu strategické jaderné výzbroje a na její dovybavení konvenčními zbraněmi, resp. hlavicemi. Přesto ale lze říct, že modernizace se týká hlavně ostatního zbrojního arsenálu, s nímž Rusko zatím silám NATO nemůže konkurovat.

Závěrem tedy řekněme, že pozornost, věnovaná nové ruské vojenské doktríně na únorové mnichovské konferenci o bezpečnostní politice, byla dána spíše faktem, že Rusko opět hlasitě potvrdilo směřování své politiky, které by však nemělo, vzhledem k reálným činům této země, být žádným překvapením. Zajímavější tedy bude sledovat, jak budou pokračovat rusko-americká odzbrojovací jednání, jelikož další smlouva ze série START by měla být podepsána již v prvním pololetí letošního roku.

Ukrajina: kdo je skutečným vítězem prezidentských voleb?

Oleg Shenshyn

Letošní prezidentské volby opět rozdělily Ukrajinu na dva tábory. O tom svědčí výsledky druhého kola, kdy Viktor Janukovyč a Julia Tymošenková obdrželi téměř stejný počet hlasů (48.95% a 45.47%). Vzhledem k tomu, že o vítězství Janukovyče rozhodlo „pouhých“ 3,5% hlasů, Tymošenková vehementně odmítala uznat svou porážku ještě dlouho poté, co Janukovyčovi přicházely gratulace od prezidentů zemí EU a USA.

Samozřejmě, při tak vyrovnaných výsledcích je Janukovyčovo vítězství snadno napadnutelné a nemá jiný než čistě formální význam. Podle názoru odborné veřejnosti skutečného vítězství letošních voleb dosáhl Sergej Tigipko. Ještě v červnu 2009 se jeho hodnocení pohybovalo okolo 2%, v současnosti má Tigipko na dosah premiéřské křeslo. Popularita tohoto mladého politika nezadržitelně roste především v centrálních regionech země. Jeho pragmatismus je politicky atraktivní jak pro střední třídu, která byla hybnou silou „oranžové“ revoluce, tak pro řadu oligarchů z východních regionů. Pozitivní vnímání Tigipka je dáno přinejmenším třemi skutečnostmi: *za prvé*, obratně se vyhýbá „bolavým“ otázkám typu vstup do NATO, status ruského jazyka atd.; *za druhé*, Tigipko získal dobrou pověst politika „třetí síly“, protože se distancuje jak od Janukovyče, tak od Tymošenkové; *za třetí*, Tigipko neriskuje zklamání svých voličů v případě, že začne zavádět nepopulární reformy, protože na rozdíl od posledních dvou Tigipko nesliboval voličům „světlé zítřky“, ale tvrdá protikrizová opatření.

Janukovyč si uvědomuje nerealizovatelnost vlastních předvolebních slibů, proto za dané situace zřejmě přenechá premiérské kormidlo právě Tigipkovi. K tomu je třeba vytvořit vlastní koalici a sjednat co nejbližší termín parlamentních voleb, dřív než se Tigipko stane skutečnou hrozbou pro Janukovyčovu *Stranu regionů*. V této souvislosti je vyvíjen velký tlak na současnou „oranžovou“ koalici, což v brzké budoucnosti povede k pádu vlády Tymošenkové.

Na konci „oranžové“ éry se Ukrajina nestala demokracií evropského typu a to z následujících důvodů. Voliči nehlasují pro nejlepšího ze dvou kandidátů, ale hlasují proti horšímu z nich. Samotný fakt, že právě Janukovyč a Tymošenková získali první a druhé místo, svědčí o tom, že občané Ukrajiny stále mají sklon odevzdávat své hlasy populistickým kandidátům závislých na podpoře oligarchů. Nicméně, nehledě na výše vyjmenovaná negativa, demokratické volby a rotace politických elit na Ukrajině jsou realitou, o níž si občané jiných států post-sovětského prostoru mohou nechat zdát.

Gazprom a revoluce v těžbě zemního plynu

Lukáš Tichý

Koncem ledna 2010 zveřejnilo vedení ruského energetického gigantu Gazprom zprávu, jejíž nejdůležitější součásti byly publikovány v ruském deníku Kommersant. Centrálním tématem zprávy, vedle jiných otázek, jako např. tržní politika v podmínkách finanční a ekonomické krize, byl překvapivý vzestup amerického trhu v důsledku revoluce v produkci zemního plynu z břidlicových nalezišť.

Představitelé Gazpromu tak přiznali, že se cítí ohroženi nekonvenčními trendy v těžbě plynu a mají strach ze ztráty pozice Ruska na světovém trhu vlivem konkurence amerických firem. Ty vsadily na získávání plynu z břidlicových hornin, o něž je v současnosti obrovský zájem. Přitom, jak uvádí zpráva Gazpromu, ještě před pár lety žádná organizace nepředvíдалa takový prudký růst objemu suroviny vytěžené z břidlicových hornin, který může od základů změnit světový trh s plynem.

Ruské energetiky také vydělili američtí odborníci tvrzením, že do roku 2030 budou nekonvenční naleziště zásobovat americkou ekonomiku minimálně z 50 procent a že se Spojené státy díky novým metodám těžby stanou energeticky samostatné. Američané zároveň tvrdí, že mají přebytky a začnou pronikat na evropský trh. V Rusku tak vznikají obavy, že americký plyn otřese jejich doposud pevnou pozicí v Evropě. I když je získávání zemního plynu z břidlicových hornin v Evropě teprve v zárodku, je jasné, že zásoby jsou i tady obrovské. Již dnes se například Italové a Norové učí dobývat plyn z černé břidlice a experti studují geologické mapy Evropy, Asie i severní Afriky.

Jak dále vyplývá ze zprávy Gazpromu, bude v takové situaci nutné zvážit další využívání jednoho z největších nalezišť zemního plynu na světě Štokmanského naleziště. To bylo částečně zaměřeno na export zkapalněného plynu do Ameriky a Kanady. Již vloni, tj. v roce 2009, Spojené státy předstihly Rusko v těžbě zemního plynu a zaujaly pozici světového producenta. Zatímco Rusové kvůli krizi těžené objemy zemního plynu snižovali, Američané díky nekonvenčním zdrojům zvyšovali.

Je tak zřejmé, že pokud ruský plynařský gigant Gazprom nepřijde s žádným zásadním nápadem, jak tuto tendenci zvrátit, hrozí situace, že mu obrovské investice do tradičních nalezišť i nových plynovodů nedovolí snížit cenu suroviny, a ta se pak na evropském „přesyceném“ trhu stane neschopnou konkurenci.

Tipy na publikace

The Carnegie Moscow Center

The Carnegie Moscow Center letos oslaví 15 let od svého vzniku. Postupem času se stal jedním z nejvlivnějších think-tanků působících na území Ruské federace. Jeho analytici patří ke světově uznávaným kapacitám, jmenujme například Lilii Ševcovou, Andreje Rjabova nebo Nikolaje Petrova. U příležitosti tohoto výročí vychází publikace s názvem Carnegie Moscow Center. 15 Years: Crossroads and Horizons. Čtenáři se v ní seznámí s historií a činností jednotlivých programů tohoto think-tanku.

ISPI

Letošní prezidentské volby na Ukrajině jsou prvními po Oranžové revoluci. Ukrajinská společnost je stále rozdělena a ekonomika země se nelepší. Není divu, že lidé na Ukrajině jsou velmi skeptičtí vůči dalšímu směřování země. Značně pošramocena se stala také víra v demokracii, která byla hlavním motivem Oranžové revoluce. Tomislava Penkova ve svém článku Presidential Elections in Ukraine: A Test of Democracy and People's Trust předpokládá, že ukrajinské prezidentské volby budou především testem demokracie a důvěry obyvatel v politiku.

EU-Russia Centre

Souborná studie několika autorů Europe and Russia – Trusting Friends and or Fierful Neighbours je věnována vztahům mezi Evropskou unií a Ruskem. Rusko má tendenci vnímat rozšiřování EU a hlavně NATO za nepřátelský akt vůči němu a z toho plynoucí bezpečnostní hrozbu. Evropská unie neví, co čekat od Ruska. Není proto schopna přijmout společný postoj vůči Rusku. Autoři se snaží

daný problém vnímat jak z pohledu Ruska, tak z pohledu EU. Publikace je zaměřena na období po gruzínském konfliktu.

Newsletter vyjadřuje názory autorů. Názory vyjádřené v textu nemusí být nutně stanoviskem Asociace pro mezinárodní otázky.

Koordinátorka projektu: Nela Srstková Minianalýzy: Petr Binhack, Oleg Shenshyn, Lukáš Tichý, Vladka Votavová Tipy na publikace: David Příhoda Pozvánky: Nela Srstková Grafický návrh: Side2 Šablona: Petr Netuka Sazba: Michaela Baginová Kontakt na redakci: newsletter.mep@amo.cz

Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) Žitná 27, 110 00 Praha 1 Tel/Fax: +420 224 813 460 E-mail: info@amo.cz / www.amo.cz

© Asociace pro mezinárodní otázky 2009
